

Мартинюк Р. Конституційна юрисдикція. Проблеми Конституційного Суду в Україні // Політична реформа очима експертів: значення публічних консультацій. – Київ, 2007. – 180 с.

Конституційна юрисдикція. Проблеми Конституційного Суду в Україні

Забезпечення принципів правової демократичної держави в реальній політико-правовій практиці зумовлює потребу в існуванні іншої, відмінної від законодавчої й виконавчої влади, яка була б уповноважена вирішувати питання конституційності інших нормативних актів та дій і рішення якої носили б остаточний характер. Відсутність такої контрольної влади призвела б до ситуації, за якої акти органів законодавчої й виконавчої влади стали б фактично верховними й непідвладними будь-якому контролю, всупереч заборонам чи обмеженням, які може містити сама конституція; за такої умови могли б мати місце недвозначні й найнебезпечніші перевищення органами державної влади меж їхньої конституційної компетенції, при цьому в розпорядженні громадян не було б жодних засобів для захисту від них. Конституційне правосуддя як елемент такої контрольної влади є дієвим засобом впливу права на суспільні відносини, що є дуже важливим, зокрема, за умов політичних конфліктів.

На відміну від законодавчої та виконавчої влади, які є активними політичними силами і перебувають під впливом інших політичних сил, Конституційний Суд України має бути повністю деполітизованим, інакше він не зможе належним чином виконати своє головне призначення – утверджувати верховенство права й підмінюватиме його політичною доцільністю.

Соціальна цінність Конституційного Суду України як спеціалізованого органу правового захисту Конституції України полягає насамперед у тому, що він є елементом механізму поділу влади. Самим своїм існуванням Конституційний Суд України покликаний довести систему стримувань і противаг до найвищого рівня ефективності, відіграючи найголовнішу функцію в цьому складному механізмі.

По суті, у системі стримувань і противаг Конституційний Суд України займає таке положення, яке дає йому змогу визначати всю систему правових координат державного життя країни. Зокрема, Конституційний Суд України вирішенням питання щодо конституційності нормативно-правових актів вищих органів державної влади України може контролювати ці органи, тим самим – бути одним із найдієвіших учасників системи стримувань і противаг.

Конституційний Суд України може визнати неконституційними й акти Президента України, і Парламенту, і Кабінету Міністрів України. Відповідно до вимог організації механізму стримувань і противаг діяльність будь-якого органу державної влади, як і Конституційного Суду України, має здійснюватися в чітко визначених межах, зокрема, у рамках принципу поділу влади [1]. Адже механізм стримувань і противаг включає у сферу своєї дії всі владні структури без виключення.

Фактично здійснення конституційного контролю за відповідністю нормам Основного Закону України рішень та дій вищих органів державної влади у

процесі здійснення останніми державного владарювання залишається чи не найважливішою передумовою забезпечення принципу поділу влади, а відтак, легітимності влади в Україні.

Особлива значущість конституційного правосуддя в механізмі забезпечення реальної дії системи стримувань і противаг була засвідчена подіями після видання Президентом України відомого Указу “Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України” від 2 квітня 2007 р. Рішення, що належало прийняти органу конституційної юрисдикції, належало до так званих компетенційних спорів і мало безпрецедентну політичну вагу. У цьому рішенні мала знайти відображення та унікальна роль, яку відіграє конституційне правосуддя як гарант верховенства права, у врегулювання політичних конфліктів, учасниками яких є вищі органи державної влади. Воно також демонструвало, яку вирішальну роль відіграє Конституційний Суд України в наповненні конкретним змістом узагальнених і пробільних конституційних положень про статус вищих органів державної влади України, окремі елементи діючої системи стримувань і противаг, а відтак, розвитку змішаної форми правління в Україні.

Було очевидно, що за будь-якого результату рішення органу конституційної юрисдикції, на яке очікували основні учасники політичного конфлікту, матиме доленосне значення в новітній політичній історії України. Це рішення Конституційного Суду України набувало особливої значущості з огляду на перспективи утвердження в Україні демократичної, правової держави навіть за умови вкрай низької легітимності Конституційного Суду України у згаданий період (станом на квітень 2007 р.), спричиненої низьким фаховим рівнем підготовки суддів, дев'ятимісячним терміном бездіяльності Суду, особистими моральними стандартами суддів [2], а відповідно, готовністю приймати політично визначені (партіями, що склали парламентську більшість у Верховній Раді України) рішення. Безпрецедентність політичного конфлікту і зумовленої ним конституційної кризи визначали всю принципову необхідність розв'язання згаданого конфлікту у правовій формі. Навіть за умови крайньої нелегітимності Суду, політичної залежності суддів і високої ймовірності прийняття відверто неправового рішення саме рішення Конституційного Суду України ставало категорично важливим. Відмова вирішувати згаданий глибинний політичний конфлікт на найвищому рівні, виходячи з рішення Суду, стало б красномовним і надто зловіщим прецедентом правового нігілізму і спроби неправового (позасудового) вирішення конфлікту між вищими органами державної влади. Це був би надто серйозний аргумент на користь твердження про неспроможність України відбутися як правовій, демократичній державі.

Становлення в сучасній Україні правової державності, утвердження принципів верховенства закону (Конституції) та верховенства права, необхідність забезпечення реального поділу влади і, в кінцевому рахунку, конституційних прав і свобод особи актуалізує необхідність дослідження проблематики забезпечення позаполітичного статусу органу конституційної юрисдикції в системі стримувань і противаг.

Практика діяльності Конституційного Суду України в умовах відсутності попереднього досвіду конституційного судочинства, низької правової і

політичної культури посадових осіб державного апарату, їх намагання проігнорувати конституційні приписи, спроб окремих владних структур вийти за межі окресленої Основним Законом сфери їх компетенції, вдаватись до власного суб'єктивного тлумачення норм Конституції України та цілий ряд інших негативних чинників надають додаткової необхідності дослідженню питання про положення органу конституційної юрисдикції в системі стримувань і противаг та можливості його участі і ролі в політичному процесі.

У рамках цього дослідження уявляється важливим аргументувати потребу в інституціоналізації системи умов, покликаних забезпечити для органу конституційної юрисдикції роль гаранта верховенства Основного Закону України у правотворчій і правозастосовчій практиці, його позаполітичний статус неупередженого арбітра в системі стримувань і противаг. Забезпечення зазначених умов, на переконання дослідника, має принципове значення, адже їх невиконання ставить під сумнів реальний характер Конституції України, легітимність самої Української держави.

У характеристиці положення та ролі Конституційного Суду України в системі стримувань і противаг важливе значення має визначення органу конституційної юрисдикції як цілком “позаполітичного” за своїм статусом.

Конституційний Суд України не може відмежовуватися від проблем політики, оскільки політичні концепції на рівні конституційних принципів (принципів конституційного ладу) відображені в самій Конституції України. Конституційний Суд України не може відмежовуватися і від посередницької місії при виникненні правових і політичних конфліктів, оскільки за своєю компетенцією він стоїть на сторожі конституційного ладу України. Однак рішення Конституційного Суду повинні мати правове обґрунтування, забезпечуючи верховенство права а не політичну доцільність. Тому рішення Конституційного Суду України не є актами політичної волі й не обумовлюються мотивами політичної доцільності. Вирішуючи питання права, Суд фактично здійснює правосуддя, яке полягає в застосуванні норм Конституції України до законів і інших правових актів, конституційність яких оспорується. Це й вимагає від Конституційного Суду України забезпечувати верховенство права а не політичну доцільність [3].

Дослідник вважає, що подальші дослідження правового статусу органу конституційної юрисдикції та його положення арбітра в системі стримувань і противаг повинні розглянути принаймні питання про можливість виправлення Конституційним Судом України власної помилки у винесенні рішення чи даванні висновку а також питання про нормативні гарантії неможливості зміни правового статусу органу конституційної юрисдикції з мотивів політичної доцільності.

Конституційний Суд України має бути незалежним, але його незалежність не повинна набувати ознак необмеженості, що б провокувало Суд посягати на права громадян. За своїм функціональним призначенням зусилля Конституційного Суду України повинні бути спрямовані на те, щоб всі гілки державної влади діяли в межах Конституції та законів України, своєї компетенції і не підміняли, не дублювали одна одну. І якщо Конституційний Суд України виконує функцію арбітражу у спорах про компетенцію між

вищими органами державної влади, то тим більше він не має права брати на себе повноваження законодавчого характеру, виконавчих і судових органів.

Проблема забезпечення балансу влад зумовлює необхідність обмежень дії кожної державної інституції в межах Конституції і законів України. Це повною мірою стосується і єдиного органу конституційної юрисдикції. Сам принцип формування Конституційного Суду України від різних гілок державної влади на паритетних началах також впливає на специфіку його положення в системі стримувань і противаг, відображає баланс влад [4] і вказує на значущість рішень Суду щодо тлумачення Конституції і законів України.

Однією з найважливіших проблем, яку засвідчує перший вітчизняний досвід конституційного судочинства, є проблема зв'язаності Конституційного Суду України власними рішеннями. Самообмеження Конституційного Суду України у здійсненні функції охорони Конституції України передбачає також, що обов'язковість рішень Конституційного Суду України зокрема у справах щодо офіційного тлумачення, стосується й самого органу конституційної юрисдикції. Рішення і висновки Конституційного Суду України "є остаточними й не підлягають оскарженню" [5], "рівною мірою є обов'язковими до виконання" [6], невиконання рішень та недодержання висновків Конституційного Суду України тягнуть за собою відповідальність згідно із законом [7]. За будь-яких умов ні Конституція України, ні Закон "Про Конституційний Суд України" ніяких застережень стосовно їх обов'язковості не містять. У цьому випадку Конституційний Суд України, по суті, уповноважений діяти за принципом внутрішнього прецеденту, у основу якого покладено ідею *stare decisis* ("вирішую так, як було вирішено раніше") [8]. Очевидно, що орган конституційної юрисдикції "зв'язує" себе власними рішеннями і може відмовитись від них лише за результатами зміни норм, які вони тлумачили.

Дослідник вважає це серйозною вадою інституту конституційного судочинства в нашій державі. Конституційний Суд України, попри його виключне право виносити остаточні рішення в межах вирішення питань, що складають його компетенцію, як і будь-який орган державної влади, не застрахований від помилок (повністю чи принаймні в частині) рішень. У випадку прийняття таких хибних рішень (давання висновків), виникає парадоксальна ситуація. Суд виявляється змушеним слідувати своїм власним хибним рішенням (висновкам), і водночас, він має стояти на сторожі принципу верховенства Основного Закону України. Дослідник вважає, що Суд неодмінно повинен володіти правом переглядати свої власні хибні, а відтак, неконституційні рішення і висновки. Позбавити Суд цього права означає позбавити можливості Конституційний Суд України належним чином виконувати його ключове конституційне завдання – забезпечувати верховенство Конституції України на всій території держави, що може підірвати репутацію незаінтересованої, неупередженої і справедливої судової влади [9].

Вітчизняна практика конституційного судочинства вже дала непоодинокі приклади прийняття таких рішень. Можливо найочевидніші з них – Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 53 і 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положення ч. 3 ст. 103

Конституції України (Справа щодо строків перебування на посту Президента України від 25.12.2003 р.) та Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України” (Справа про утворення фракцій у Верховній Раді України від 3.12.1008).

Можливість використання органу конституційної юрисдикції в якості інструменту політичної боротьби залежить від нормативно визначеного обсягу його компетенції та кола осіб, які можуть виступати суб'єктами звернення до Суду. Саме ці фактори значною мірою впливають на перенесення політичних дебатів до Конституційного Суду України. Наділення Суду правом за власною ініціативою розглядати питання своєї компетенції може за певних умов перетворити його на орган політичного обвинувачення [10]. Тому Конституційний Суд України не повинен мати права самостійно ініціювати прийняття власних актів.

Звідси, одним із важливих засобів попередження можливості залучення Конституційного Суду України у сферу політики в якості її активного учасника, а відтак, можливості домінування Суду над будь-якою гілкою влади є відсутність у органу конституційної юрисдикції права самостійно ініціювати прийняття рішення чи давання висновку. Конституційний Суд України вчиняє відповідні дії тільки за запитом визначеного законодавством переліку суб'єктів. Та обставина, що Конституційний Суд України не може розглядати будь-яке питання за власною ініціативою, попереджує для нього можливість зайняти активну позицію в політичному процесі, вирішувати із власної ініціативи актуальні питання, які виникають у суспільстві і країні. Орган конституційної юрисдикції не наділений і правом законодавчої ініціативи, а тому не може виступати суб'єктом законодавчого процесу. Відсутність у Суду зазначеної можливості слід розглядати як ще один законодавчий чинник, що перешкоджає органу конституційної юрисдикції вийти за його функціональні межі і стати “позитивним” законодавцем.

Між тим, загроза виходу Конституційного Суду України за межі тлумачення є досить реальною, насамперед у силу того, що в конституційному і поточному законодавстві наявна значна кількість оціночних понять, недосконалість юридичної термінології, що провокує Суд “скоригувати” зміст норми шляхом її тлумачення. При цьому порушення Конституції України стає особливо вірогідним, оскільки в основі інтерпретації згаданих понять можуть лежати не правові а політичні критерії [11].

Тільки деполітизована конституційна юрисдикція може забезпечити утвердження верховенства закону. Таким чином, Конституційний Суд України, керуючись суто правовими критеріями, зобов'язаний визначити: де закінчується право та закон і починається політика. Лише в такому випадку Конституційний Суд України зможе належним чином забезпечувати стабільність функціонування державного механізму і баланс влад.

Досягнення відстороненості Конституційного Суду України від сфери політики, без перебільшення, є вкрай важким завданням, зважаючи хоча б на зміст його компетенції. Головним об'єктом діяльності Конституційного Суду

України є Основний Закон держави, а завданням – гарантування його верховенства. Сама ж конституція значною мірою складається з норм, які безпосередньо регулюють державно-політичні відносини владарювання. Учасниками відповідних відносин є вищі органи державної влади України і саме вони є найбільш активними суб'єктами політичних дій [12].

Особливості функціонування Конституційного Суду України в механізмі державної влади обумовлені формами його процесуальної діяльності. Положення Основного Закону України та Закону України “Про Конституційний Суд України” [13] орієнтують його на вирішення питань права. Політичне положення і юридичний статус а також суспільне сприйняття інституту конституційної юрисдикції в Україні залежатимуть насамперед від його максимального віддалення й відсторонення від прямого політичного процесу [14]. Позаполітичний статус органу конституційної юрисдикції має принципове значення, адже політично залежний Конституційний Суд України автоматично стає неспроможним виконувати повноваження, передбачені ч. 1 ст. 150 Конституції України: вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність): законів та інших правових актів Верховної Ради України; актів Президента України; актів Кабінету Міністрів України [15]. Досягнення позаполітичного статусу означає, насамперед, що Конституційний Суд України має відмовитись від тлумачення політичних питань, не виражених у правових нормах [16]. Інакше кажучи, Конституційний Суд України повинен уникати політизації конституційної юрисдикції та юридизації політики.

Незалежність Конституційного Суду України від сфери політики є однією із ключових передумов забезпечення верховенства Конституції України і побудови реальної системи стримувань і противаг. В іншому випадку Суд перетвориться з неупередженого арбітра на прихильника тієї чи іншої сторони в політичному протистоянні. Оскільки Конституція України є втіленням політико-правових норм, Конституційний Суд України, виступаючи на захист Основного Закону, не може не сприймати проблем політики. Водночас, правова сутність Конституційного Суду України не дозволяє йому розглядати політичні питання. Тому рішення судового органу конституційного контролю, які повинні враховувати політичні аспекти, насамперед мають бути обґрунтованими із правових позицій, забезпечуючи верховенство права а не політичну доцільність. Застосовуючи ті або інші конституційні норми до різних сфер політичного життя, Конституційний Суд України тим самим має вирішувати не політичні, а правові питання, утримуючи державне владарювання у встановлених конституційно-правових межах. Цим він опосередковано впливає на політичні відносини, виступаючи водночас не як учасник політичного процесу, а як охоронець Конституції України і права взагалі [17]. Позаполітичний статус Конституційного Суду України означає, що Суд є вищим охоронцем Конституції України. Стосовно інших вищих владних структур він виконує стримувальну й обмежувальну функції, забезпечуючи функціонування механізму влади у визначених рамках конституційних відносин поділу, рівноваги і взаємодії. Це, зокрема, означає, що Суд у своїй діяльності в аспекті контролю над актами вищих органів державної влади: Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, сам

не може зазнавати контролю зі сторони останніх. Навпаки, його завданням є підпорядкування політики праву. Рішення та висновки Суду вводять державну політику в рамки, визначені Основним Законом України, оскільки вони завжди повинні бути вирішенням питань права а не актами політичної волі. Отже, Конституційному Суду України не притаманна політична функція. Дилема політики і права в діяльності Конституційного Суду України має розв'язуватись у той спосіб, що Суд прийматиме позаполітичні рішення, рішення, які не переступатимуть межу права [18].

У даному відношенні важливим є те, що рішення Конституційного Суду України не є актами політичної волі і не можуть обумовлюватись мотивами політичної доцільності. Суд завжди вирішує питання права. Реалізація Конституційним Судом України своїх повноважень є не що інше, як здійснення правосуддя, яке полягає в застосуванні норм Конституції України до законів і інших правових актів, конституційність яких оспорується, у оцінці їх конституційності.

Реальне досягнення позаполітичного статусу Конституційного Суду України у вітчизняній державно-правовій практиці, нажаль, допоки залишається нерозв'язаною проблемою, яка відображає загальну ситуацію із залежністю судових органів в Україні від інших владних структур. Справа щодо строків перебування на посту Президента України від 25.12.2003 р. (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 53 і 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положення ч. 3 ст. 103 Конституції України) засвідчила всю складність дотримання вимоги політичної нейтральності і правової неупередженості Суду.

Проблема формування Конституційного Суду України. Конституційний Суд України як контролюючий орган сам не підконтрольний і невідзвітний будь-якому органу державної влади [19]. В аспекті досягнення незалежного статусу Суду і взаємодії органу конституційної юрисдикції з Парламентом, Президентом України та судами загальної юрисдикції як владними структурами, що формують кадровий склад Конституційного Суду України, важливого значення набуває питання нормативної регламентації порядку формування Суду. Зазначений порядок потребує вдосконалення, оскільки він становить організаційну гарантію незалежного статусу Суду в системі стримувань і противаг. Зокрема, фіксація в конституційному тексті кількісного складу Конституційного Суду України (ст. 148 Конституції України) має важливе політичне значення, оскільки попереджує можливість зміни (збільшення) кількісного складу органу конституційної юрисдикції в інтересах тієї політичної сили, що перемогла на виборах. (Зрозуміло, що для такої зміни необхідне внесення поправок до Основного Закону України, що здійснити складно). Так само й обрання Голови Конституційного Суду самими його членами є гарантією незалежності Суду від інших гілок влади.

Однак ні Конституція України, ні Закон "Про Конституційний Суд України" не передбачають засобів реагування у випадку, коли один із трьох повноважних органів, що призначають конституційних суддів, своєчасно не призначає суддю. Неврегульованість механізму формування персонального складу Конституційного Суду України ставить під загрозу здійснення ним своїх

конституційних повноважень. Між тим, сучасне державно-політичне життя України вже поставило особливий прецедент загрози демократії в державі, пов'язаний із припиненням повноважень Конституційного Суду України у зв'язку з небажанням одного із суб'єктів, що уповноважені Конституцією України на формування органу конституційної юрисдикції, здійснити відповідні конституційні повноваження. У жовтні 2005 р., у зв'язку із закінченням дев'ятирічного терміну повноважень більшості суддів Конституційного Суду України (шістнадцяти) Президент України та з'їзд суддів України призначили свою квоту суддів (по шість). Однак Верховна Рада України, яка мала призначити чотири судді, виявилася неспроможною здійснити ці призначення. Декілька спроб провести вибори суддів у Парламенті не дали очікуваних результатів. Більшість народних депутатів ухилилася від процедури голосування. Відмова депутатів провести вибори суддів мала виразну політичну зумовленість: опозиційні до Президента України депутатські фракції у такий спосіб прагнули попередити можливість перегляду новосформованим Конституційним Судом України внесених до Основного Закону України поправок від 8 грудня 2004 р. [20] за поданням Президента України.

Ситуація, що склалася в Україні протягом 2005-го й на початку 2006-го р. у зв'язку із фактичним блокуванням діяльності органу конституційної юрисдикції, покликаною згідно ст. 147 Конституції України вирішувати питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і давати офіційне тлумачення Конституції та законів України, є абсолютно неприпустимою і згубною для загального процесу нормальної розбудови в Україні правової держави.

У контексті описаної проблематики дослідник вважає, що забезпеченню реальної незалежності Конституційного Суду України в системі стримувань і противаг могло б слугувати закріплення нормативного положення (бажано на рівні Основного Закону України і в Законі України "Про Конституційний Суд України") про те, що "судді Конституційного Суду України продовжують виконувати свої повноваження до вступу на посаду новообраних суддів". Автор має на увазі механізм, за яким суддя Конституційного Суду України, який закінчив свій дев'ятирічний термін повноважень, продовжує виконувати повноваження судді, доки орган, що призначав (обирав) на посаду суддю конституційного суду, не призначить (обере) на посаду його наступника і той (новообраний суддя) не складе присяги на урочистому засіданні Верховної Ради України. У випадку, коли кілька суддів Конституційного Суду України, призначених (обраних) відповідним суб'єктом, одночасно припиняють повноваження судді Конституційного Суду України, суб'єкт їх призначення (обрання) має здійснити призначення (обрання) необхідної кількості суддів. Такий механізм заміщення суддів Конституційного Суду України на посаді, зрозуміло, не діяв би в ситуації, коли суддя припиняв би свої повноваження за екстраординарних обставин, перебачених пунктами 3-9 ст. 126 Конституції України а саме: неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я; порушення суддею вимог щодо несумісності; порушення суддею присяги; набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;

припинення його громадянства; визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим; подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням. Перераховані обставини є справді екстраординарними і трапляються нечасто. З огляду на це є малоімовірним, щоб вони могли створити реальну небезпеку зменшення кількості суддів у складі Конституційного Суду України до критичної межі (дванадцяти) й унеможливити проведення пленарних засідань Суду. Відтак, запропоновані нормативні зміни в механізмі заміщення суддів Конституційного Суду України на посаді зменшили б ризик припинення роботи органу конституційної юрисдикції і не дозволило б суб'єкту, уповноваженому призначати суддів, зловживати цим правом.

Характеризуючи новели, запроваджені поправками до Конституції України, що стосуються організації конституційного правосуддя в Україні, неоднозначної оцінки заслуговують положення п. 22 ст. 106 нової редакції Конституції України, яке вказує, що Президент України “призначає на посади та звільняє з посад третину складу Конституційного Суду України” та п. 26 ст. 85, який вказує, що “до повноважень Верховної Ради України належить... призначення на посади та звільнення з посад третини складу Конституційного Суду України”.

У сфері державно-правової теорії загальновизнано, що формування суддівського корпусу шляхом призначення парламентом чи главою держави, за загальним правилом, має бути обмежене конституційним терміном повноважень на займаній посаді.

Якщо вважати за можливе, що звільнення суддів Конституційного Суду України здійснюватиметься Президентом України та Верховною Радою України не з підстав, передбачених ст. 126 Конституції України, то цитована конституційна зміна заперечує рівний статус, незалежність і баланс усіх гілок влади, порушує систему стримувань і противаг.

Взагалі дослідник вважає, що право Глави держави і Парламенту достроково припиняти повноваження суддів Конституційного Суду України надмірно розширює прерогативи Президента України та Верховної Ради України у сфері організації конституційного правосуддя.

В умовах реального демократичного режиму особливого значення набуває той фундаментальний принцип, згідно з яким судді виконують свої обов'язки, перебуваючи в повній незалежності як від глави держави, так і законодавчої влади. Надання можливості зняття суддів, яку президент чи орган законодавчої влади можуть застосовувати у випадку незадоволення певним судовим рішенням із політичних мотивів, спростовує принцип незалежності суддів. Автор вважає за найкраще, щоб повноваження суддів Конституційного Суду України могли бути припинені лише в судовому порядку.

Це, фактично, може стати першим кроком до скасування незалежності суддів Конституційного Суду України, який призведе до того, що судді стануть політично залежними, оскільки будуть змушені у процесі своєї діяльності доводити Верховній Раді України і Главі держави свою “профпридатність”, а фактично – політичну лояльність. Повний дев'ятирічний термін зайняття суддею посади забезпечував йому можливість бути у своїй діяльності

непідконтрольним жодній із гілок влади і був однією з гарантій незалежності Конституційного Суду України й суддів.

Описана проблема, однак, може бути нейтралізована за умови, що в Законі “Про Конституційний Суд України” буде виписаний вичерпний перелік підстав звільнення суддів Конституційного Суду України за ініціативою Глави держави чи Верховної Ради України. Такий перелік буде додатковою гарантією проти довільного тлумачення згаданої конституційної норми і, відповідно, зловживань цим тлумаченням із боку заінтересованих суб’єктів.

Іншою принциповою проблемою, що характеризує механізм формування складу органу конституційної юрисдикції, є **проблема потрапляння на посаду судді Конституційного Суду України осіб без відповідних цій посаді фахових і моральних характеристик**. 20 квітня 2007 р., під час розгляду справи щодо Указу Президента України від 2 квітня 2007 р. “Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України” представник Президента України в Конституційному Суді України професор В. Шаповал заявив, що прийняв для себе принципове рішення: після закінчення розгляду справи про відповідність Конституції Указу Президента він у жодному статусі не братиме участі в роботі Суду, який не має беззаперечної довіри в суспільстві. Коментуючи своє рішення, професор В. Шаповал сказав: “Я вільна людина, і основна теза – я хочу позбутися необхідності подавати декому руку”. Варто згадати й інші слова представника Президента України в Конституційному Суді України: “Мені важко уявити ситуацію, щоб суддю високого суду підозрювали у вчиненні корупційних діянь, а він не заявив би про самовідвід для того, щоб відкинути хоча б найменші підозри у своїй об’єктивності” [21].

Є очевидним, що зроблена професором Шаповалом заява стала красномовною ілюстрацією усієї міри непрофесійності, некомпетентності, низьких особистих моральних стандартів й політичної упередженості суддів органу конституційної юрисдикції.

Озвучена проблематика актуалізує питання про пошук шляхів розв’язання наявних проблем у діяльності Суду.

Уявляється, що досягнення належного рівня незалежності і професійності Конституційного Суду України можливе засобом уведення (на законодавчому рівні) додаткового цензу до претендентів на посаду судді органу конституційної юрисдикції. Абз. 1 ст. 16 Закону України “Про Конституційний Суд України” (“Вимоги до судді Конституційного Суду України”), що містить вичерпний перелік вимог, яким має відповідати суддя а саме: досягти на день призначення сорока років, мати вищу юридичну освіту, стаж практичної, наукової або педагогічної роботи за фахом не менше десяти років, володіти державною мовою і проживати в Україні протягом останніх двадцяти років, має бути доповнений ще однією умовою: суддями Конституційного Суду України стають особи із числа відомих юристів України. Очевидно, що поняття “відомий юрист України” потребує нормативного уточнення: це мають бути судді-практики із числа суддів вищих судів України а також професори права з науковим званням не нижче доктора. Дослідник вважає, що застосування згаданого критерію відповідності дозволить сформувати справді професійний склад суддів, спроможних вирішувати теоретичні і практичні завдання того

рівня складності, які звичайно покладаються на орган конституційної юрисдикції.

1. Шаповал В. Офіційне тлумачення як функція Конституційного Суду України (проблеми теорії) // Вісник Конституційного Суду України. – 1999. – № 3. – С. 57.

2. Представник Президента в Конституційному Суді Володимир Шаповал заявляє, що має намір піти у відставку, оскільки Суд не має “беззаперечної довіри в суспільстві” // <http://www.pravda.com.ua/news/2007/4/20/57754.htm>

3. Тесленко М. Взаємозв’язок права і політики в діяльності Конституційного Суду України // Право України. – 1999. – № 10. – С. 13.

4. Мартиненко П. Конституційний Суд України: повноваження у контексті дворічного досвіду (квітень 1997 – квітень 1999 року) // Вісник Конституційного Суду України. – 1999. – № 4. – С. 46.

5. Закон України “Про Конституційний Суд України”. Ст. 63 // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 49. – С. 272.

6. Там само. Ст. 69; Див. також Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції України від 9 червня 1998 року № 8-рп/98 // Вісник Конституційного Суду України, 1998. – № 3. – С. 27, 28.

7. Там само. Ст. 70.

8. Шаповал В. Офіційне тлумачення як функція Конституційного Суду України (проблеми теорії) // Вісник Конституційного Суду України. – 1999. – № 3. – С. 54.

9. Окрема думка судді Конституційного Суду України Скоморохи В. Є. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України” (справа про утворення фракцій у Верховній Раді України) // Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України” (справа про утворення фракцій у Верховній Раді України) від 3.12.1008 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 49. – С. 1803.

10. Скомороха В., Пшеничний І. Конституційний контроль: питання розгляду справ, характеру та змісту рішень Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. – 1999. – № 1. – С. 62.

11. Эбзеев Б. Толкование Конституции Конституционным Судом Российской Федерации: теоретические и практические проблемы // Государство и право. – 1998. – № 5. – С. 10.

12. Шаповал В. Становлення конституційної юрисдикції в Україні // Правова держава. – 1998. – Випук 9. – С. 115.

13. Закон України “Про Конституційний Суд України” // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 49. – С. 272.

14. Шаповал В. Становлення конституціоналізму в Україні: проблеми теорії // Право України. – 1998. – № 5. – С. 29.
15. Полянський А. Правові аспекти взаємозв'язку принципу незалежності суду з реалізацією функції правосуддя // Держава і право: Збірник наукових праць. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2002. – Випуск 15. – С. 144.
16. Тихий В. Правотлумачення Конституційним Судом та правова природа його рішень // Вісник Конституційного Суду України. – 2001. – № 1. – С. 63.
17. Тесленко М. Взаємозв'язок права і політики в діяльності Конституційного Суду України // Право України. – 1999. – № 10. – С. 12, 13.
18. Скомороха В. Конституційне правосуддя – веління часу // Право України. – 2001. – № 10. – С. 7.
19. Шаповал В. Конституція України: вже або лише п'ять років? // Право України. – 2001. – № 6. – С. 8, 9.
20. Рудик П. Конституційна реформа в Україні: проблеми та перспективи. – Київ: Атіка, 2006. – С. 195.
21. Представник Президента в Конституційному Суді Володимир Шаповал заявляє, що має намір піти у відставку, оскільки Суд не має “беззаперечної довіри в суспільстві” // <http://www.pravda.com.ua/news/2007/4/20/57754.htm>